

Ion Chinezu și Gândul său Românesc – în lumina dedicațiilor păstrate la Biblioteca Județeană Mureș

MONICA AVRAM
Biblioteca Județeană Mureș

Intelectual de o vastă cultură europeană, cu preocupări dintre cele mai diverse, Ion Chinezu a rămas cunoscut în istoria literaturii române în egală măsură ca istoric și critic literar, animator și conducător de revistă, îndrumător al tinerelor talente și coordonator al vieții spirituale și culturale din Transilvania interbelică. „*Reprezentant al unei specii compuse dintr-un singur exemplar*”¹, Ion Chinezu va prelua dificila sarcină de a mobiliza energiile creatoare bune ale Ardealului – fără a exclude însă celelalte provincii – și de a da un nou sens cuvântului scris. Cu alte cuvinte, va reuși în perioada interbelică să realizeze ceea ce Titu Maiorescu a reușit prin *Convorbiri literare* la sfârșitul secolului al XIX-lea. De altfel, unul dintre cei mai apropiați colaboratori și amici ai săi, care îi datorează scurta, dar strălucita carieră de novelist – Pavel Dan – îi adresează mentorului său cuvintele: „*Ceea ce m-a legat de dvs., a fost între altele și faptul că, la D-ta înveți să scrii, așa cum învățau alții în apropierea lui Maiorescu.*”²

Ion Chinezu s-a născut la Sântana de Mureș la 15 august 1894, într-o familie de țărani. Prea fragil pentru munca fizică și preocupat mai mult de latura spirituală a existenței decât de cea materială, el a fost sortit încă din copilărie unei „carriere școlare”. A urmat cursurile liceului maghiar romano-catolic din Târgu-Mureș, atrăgând încă de la început atenția profesorilor asupra sa datorită, pe de o parte, cunoștințelor temeinice de gramatică latină și limbă ungară, iar pe de altă parte, datorită spiritului său deschis, puterii sale de asimilare a noului și preocupărilor intelectuale de înalt nivel. Urmează apoi Facultatea de Teologie din Blaj, însă va renunța la cariera ecleziastică, fiind convins că nu se potrivește caracterului său, și se înscrie la Facultatea de Litere din Budapesta. De remarcat faptul că, în această perioadă, Chinezu își va completa veniturile lucrând ca preceptor de limbă și literatură maghiară al unei familii de nobili unguri, dovadă clară a nivelului de cunoaștere a limbii și literaturii poporului vecin. De altfel, acest fapt este subliniat și de profesorul Csehi Gyula de la Universitatea din Cluj: „...*mi-a fost dat să mă rușinez, comparând limbajul meu lax, de conversație,*

¹ V. Băncilă, *Medalion*, în *Tribuna*, an 13, nr. 39, 25 sept. 1969, p. 1-3.

² V. Fanache, „*Gând românesc*” și *epoca sa literară* : studiu și bibliografie, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 136.

cu limba maghiară de o nobilă eleganță pe care o vorbea el.”³ Își va termina pregătirea la Facultatea de Litere și Filozofie din București, ani în care are șansa de a fi elevul unor personalități de marcă ale culturii românești: Ovid Densusianu, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, M. Dragomirescu, P.P. Negulescu. După licență – 1920 – el va reveni în locurile natale, angajat ca profesor suplinitor – din 1921 – apoi titular – 1923 – la Liceul „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș. Un an mai târziu, la 1 septembrie 1924 se transferă la Școala de conductorii tehnici din Cluj, urmând totodată și cursurile Universității clujene. Ca bursier-doctorand al acesteia, va studia timp de doi ani la Paris, perioadă hotărâtoare pentru pregătirea sa intelectuală.

Revenit la Cluj, el va iniția și lansa *Gând românesc*, o revistă de cultură și literatură, care va deveni cea mai importantă publicație de acest fel din Transilvania interbelică. Nevoit să sisteze apariția acesteia în preajma Dictatului de la Viena, în primăvara anului 1940, Ion Chinezu se mută la București, ca profesor, dar va fi cooptat destul de repede de către Ministerul Afacerilor Externe care îl numește consul la Cluj, apoi la Budapesta. În această calitate, alături de rudele și apropiații săi – Septimiu Bucur, Zenovie Pâclișanu – deși retras din activitatea literară, el va rămâne tributar culturii, reușind să salveze numeroase obiecte de patrimoniu de la distrugere. Închis într-un lagăr din Germania în august 1944, va fi pus în situația de a alege între viața îndestulată din străinătate și cariera universitară din țară – ca asistent onorific al lui Goga la Istoria Culturii. Revine la București în octombrie 1945.

Ultimii ani de viață se află sub semnul îndoielilor legate de direcția pe care cultura românească evolua în condițiile noului regim postbelic – „Ceea ce se întâmplă în orașe, școli, institute, nu e decât o continuă și exasperantă străduință de a ne înjosi.”⁴ – dar și sub semnul unei teribile boli. Rămas fără posibilitatea de a se mișca, vorbi și auzi, Ion Chinezu se stinge din viață la 10 decembrie 1966 și este înmormântat la cimitirul Belu catolic din București.

Cu siguranță, perioada cea mai prolifică din punct de vedere intelectual, a fost cea în care a condus revista *Gând românesc* – mai 1933 - aprilie 1940. Fondată din nevoia împropățării literare, revista este structurată ca o publicație de beletristică ce își propune să atragă nu doar tinerele talente pentru a le oferi o rampă de lansare, ci și nume deja consacrate. Astfel, Chinezu a reușit să strângă în jurul său și al *Gândului românesc* o seamă de personalități ale vieții literare

³ M. Șerban, D. Poptămaș, Mihail Art. Mircea, *Ion Chinezu – relief în posteritate*, Târgu-Mureș, Mediaprint, 1999, p. 9

⁴ Doina Graur, *Ion Chinezu personalitate exemplară*, în *Ion Chinezu – relief în posteritate*, p. 23.

românești. I. Negoïtescu⁵ ne oferă o întregă listă a celor care, în cei aproape 8 ani de existență a revistei, și-au adus contribuția la impunerea ei definitivă și irevocabilă; dintre esești amintim pe: D.D. Roșca, Tudor Vianu, Eugen Speranția, M. Vulcănescu, Constantin Noica, Vasile Băncilă, Emil Cioran. Și evident, Blaga, apropiat amic al lui Ion Chinezu, cu care va întreține o vastă corespondență. Astfel, într-o scrisoare trimisă din Berna la 16 nov. 1937 el afirmă că: „*intenționez să devin nu colaborator, ci stâlp permanent al revistei.*”⁶ La capitolul de istorie literară trebuie amintiți: D. Popovici, Al. Dima, Ion Mușlea etc; ca prozatori: Ion Agârbiceanu, V. Papilian, Pavel Dan, Ion Vlasiu; iar la poezie: Ion Pilat, Mihai Beniuc, Emil Giurgiuca, Aurel Marin, Ștefan Baciu.

Recunoscându-i-se autoritatea, grație inteligenței, ambiției și firii hotărâte, Ion Chinezu se va afla în permanență la conducerea revistei pe care a fondat-o. Iar *Gând românesc* a influențat, vreme de aproape 8 ani, mișcarea literară transilvăneană.

Mai degrabă animator decât critic, mai degrabă „adunător” de talente decât risipitor al propriilor scrieri – dovadă evidentă este faptul că a lăsat în urmă un singur volum,⁷ restul studiilor fiind răspândite în diferite reviste, publicații sau chiar rămase în manuscris – Ion Chinezu a ocupat un rol de seamă nu doar în evoluția literară a colaboratorilor săi, ci și în inimile acestora. G. Sbârcea își amintește că mult timp, el și apropiații săi obișnuiau să se întâlnească pe o terasă din Cluj, doar pentru plăcerea de a-l asculta pe Ion Chinezu vorbind despre estetică și istoria literaturii. „*Ochii îi sclipeau de inteligență lăuntrică și înțelegere*” și „*era de o blândețe suavă, având cu toate acestea forța de a-și convinge auditorii.*”⁸

Relația dintre Chinezu și colaboratorii săi este foarte bine pusă în lumină de dedicațiile pe care aceștia i le-au oferit odată cu rodul muncii lor. Biblioteca Județeană Mureș deține un număr de 847 de cărți care au aparținut redactorului *Gândului românesc* și care au putut fi achiziționate grație bunăvoinței Petronelei Chinezu, soția sa, la începutul anilor '80. Fondul a fost prelucrat și introdus în circulație în anul 1984.

⁵ I. Negoïtescu, *Ion Chinezu și Gând românesc*, în *Tribuna*, an 11, nr. 3, 19 ian. 1967, p. 1-3.

⁶ V. Fanache, „*Gând românesc*” și epoca sa literară..., p. 128.

⁷ Este teza sa de doctorat *Aspecte din literatura maghiară ardeleană* (1919-1929), Cluj-Napoca, 1930.

⁸ G. Sbârcea, *Amintirea lui Ion Chinezu*, în *Tribuna*, an. 11, nr. 3, 19 ian. 1967, p. 2.

Din numărul mare al cărților cu dedicații și autografe către Ion Chinezu, am reținut un număr de 45. Semnăturile aparțin unor personalități reprezentative pentru viața culturală românească și pun în evidență nu doar importanța *Gândului românesc* pentru evoluția literaturii noastre, ci și trăsăturile de caracter ale lui Ion Chinezu. De asemenea, tonul în care este formulat mesajul contribuie la mai buna înțelegere a relațiilor personale dintre Chinezu și scriitorii timpului său.

Astfel, pe un ton foarte amical i se adresează Emil Pop pe lucrarea sa intitulată *Bătrânețea și moartea plantelor*:⁹ „Pentru Mela și Ionică Chinezu cu veche dragoste autorul”. Nu se precizează data semnăturii și nu cunoaștem nici împrejurările în care au fost scrise cuvintele de salut, dar tonul de adresare subliniază în mod clar prietenia dintre cei doi oameni de cultură. Este și cazul lui Nicolae Crețu care-i dedică o lucrare „*Amicului Ion Chinezu în semn de sinceră prietenie*”.¹⁰ Nicolae Georgescu-Tistu, la rândul său, se adresează „*Prietenului Ion Chinezu cu multă dragoste și vechi și bune amintiri*”¹¹, în vreme ce traducătorul unui volum de versuri eminesciene, P. Grimm, îi dedică lucrarea sa aceluiași „*Cu toată prietenia*.”¹²

În biblioteca lui Ion Chinezu se aflau nu mai puțin de trei cărți cu mesaje din partea lui M.D. Ioanid – două exemplare din *Meandre*¹³ și *Desmeticire*.¹⁴ Toate sunt adresate „*Dlui Ion Chinezu cu prețuire și omagii*” sau „*cu prețuire și simpatie*”, ceea ce dovedește că legătura de amicitie și apreciere reciprocă nu s-a modificat, deși există o perioadă de trei ani între momentele în care i-au fost oferite cărțile. „*Cu prietenie*” i se adresează „*Dlui prof. Ion Chinezu*” și Ioan

⁹ Emil Pop, *Bătrânețea și moartea plantelor* : lecție inaugurală ținută în ziua de 27 oct. 1939, la Universitatea din Cluj, Cluj, Tipografia „Cartea românească”, 1940, 23 p. Nu se menționează data semnării. Cota D 39536.

¹⁰ Nicolae Crețu, *Tolstoi als Pädagoge* : Kurze darstellung Seiner Pädagogischen Ansichten, Craiova, „Ramuri” Verlag, 24 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39557.

¹¹ *Émile Picot et ses Travaux Relatifs aux Roumains* : Extrait des Mélanges de l'École Roumaine en France, 1925, I^e partie, Paris, Gamber Éditeur, s.a., 284 p. Data semnăturii 26 iulie 1926, la Fountenay-aux-Roses. Cota D 39475.

¹² M. Eminescu, *Poems* / Traducere de P. Grimm, Cluj, Tipografia „Cartea Românească”, 1938, 55 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39570.

¹³ M.D. Ioanid, *Meandre*, Craiova, s.n., 1938, 60 p. Data semnăturii 3. VII 1938, respectiv 18. VI 1938. Cota D 39559.

¹⁴ M.D. Ioanid, *Desmeticire* : nuvele, s.l., Editura „Universala” Alcalay & Co., s.a., 255 p. Data semnăturii sept. 1935. Cota 39515.

Lupaș¹⁵, reputatul istoric, în vreme ce Basil Munteanu trimite de la Paris o lucrare a sa cu mesajul „*Lui Ion Chinezu cu sinceră dragoste de prieten și adâncă prețuire.*”¹⁶ Munteanu este un prieten foarte apropiat al lui Ion Chinezu. V. Fanache ne oferă în acest sens trei scrisori¹⁷ redactate la Paris pe un ton mai mult decât amical. Chiar hazliu pe alocuri.¹⁸

Numeroase mesaje sunt adresate cărturarului Ion Chinezu „*marelui animator, scriitorului valoros și Profesorului. Cu prețuirea și afecțiunea lui Vlaicu Bârna*”¹⁹ sau „*îndreptătorului de credință al noiei literaturi românești ardelen.*” Omagiul lui Grigore Bugarin este transmis pe paginile *Ameazului liniștit* în aprilie 1939.²⁰ La rândul său Traian Herseni, marele sociolog și etnograf român, i se adresa lui Ion Chinezu „*cu multă simpatie pentru om și deosebită prețuire pentru criticul și istoricul literar*”²¹ „*Valorosului confrate și eminentului critic literar, Spiritului de înaltă conștiință naturală toată prețuirea...*” sunt cuvintele prin care Gabriel Drăgan subliniază valoarea și locul lui Ion Chinezu în cultura românească.²² Activitatea sa cărturărească este prețuită și de Stelian Constantin, care se adresează „*Profesorului emerit și distinsului literat.*”²³ „*Distinsului coleg Ion Chinezu cu distinsă stimă și*

¹⁵ Ioan Lupaș, *Probleme școlare* : critici și sugestii, București, Editura „Cugetarea”, s.a., 272 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota 39470.

¹⁶ B. Munteanu, *Le problème du retour à la nature dans les premiers ouvrages de Senancour* : Extrait de „Mélanges de L'École Roumanie en France” (1923 et 1924), Paris – Bucarest, s.n., 1924, 119 p. Data semnăturii Paris, 23 august, 1924. Cota D 39568.

¹⁷ V. Fanache, „*Gând românesc*” și epoca sa literară..., p. 159-162.

¹⁸ Scrisoarea din 5 dec. 1933 are ca formulă de adresare „*Mă Ionică, 'oțule...*”

¹⁹ Vlaicu Bârna, *Turnuri*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1945, 149 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39540.

²⁰ Grigore Bugarin, *Ameaz liniștit*, Lugoj, Editura „Autorului”, 1939, 36 p. Paginile nu sunt numerotate. Data semnăturii 1939. IV. 5. Cota D 39560.

²¹ Traian Herseni, *Teoria monografiei sociologice*, București, Editura Institutului Național Român, 1934, 166 p. Data semnăturii 19. VI. [19]34.

²² Gabriel Drăgan, *Forțele naționalismului creator* : factorii de evoluție și evenimentele determinante, București, Editura „Cugetarea”, s.a., 288 p. Data semnăturii 17 feb. 1937. Cota D 39517.

²³ Constantin Stelian, *Mireasa lumii* : versuri, București, Tiparul Universitar, 1941, 90 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39535.

*omagiu*²⁴ i se adresează și Nicolae Comșa într-un mesaj semnat în iunie 1946, ceea ce dovedește faptul că, deși a fost absorbit de noile însărcinări pe plan politico-diplomatic, Ion Chinezu nu s-a retras din viața literară. Este cunoscut faptul că, după 1940 el se dedică traducerilor din literatura maghiară din România, precum și din clasicii ungari.

O parte însemnată din mesajele de pe cărți subliniază rolul *Gândului românesc* și al fondatorului ei în reorientarea literaturii românești din Transilvania interbelică. Ion Ilea pune în lumină acest aspect, el adresându-se „*Dlui prof. Ion Chinezu în jurul căruia s'ar putea grupa tot tineretul ardelean pentru scris. Pentru tot ce a dat și ce n-a dat. Toată dragostea.*”²⁵ De subliniat faptul că mesajul este transmis în august 1926, la puțin timp după stabilirea lui Ion Chinezu la Cluj și cu mulți ani înainte de fondarea *Gândului românesc*. Să fi văzut oare în tânărul profesor viitorul animator al culturii transilvane?

Aurel Marin, apropiat colaborator și prieten, de la care se păstrează și patru scrisori²⁶ și a cărui carieră îi este tributară lui Ion Chinezu, îi dedică acestuia volumul *Intrarea în pădure*,²⁷ „scriitorului distins și apreciatului animator al vieții culturale ardelenе” sau, un an mai târziu „cărturarului distins, literatului prețuit.”²⁸ Ion Molea îi închină la rândul său cartea „*direct. Revistei Gând românesc... în semn de admirație, amiciție și recunoștință*”²⁹, iar Titu Onișor, în 1933 are numai cuvinte de laudă pentru „*inimosul director al Gândului românesc.*”³⁰

²⁴ Nicolae Comșa, *Revista politică și literară* : Istorie și program. Ideologie și luptă politică. Importanța literară, Blaj, Tipografia Seminarului Blaj, s.a., 38 p. Data semnăturii 20 / VI [1]946. Cota D 39566.

²⁵ Ion Ilea, *Gloata*, București, Editura Șantier, s.a., 60 p. Data semnăturii Cluj, 10 aug. 1926. Cota D 39510.

²⁶ V. Fanache, „*Gând românesc*” și epoca sa literară..., p. 154-158.

²⁷ Aurel Marin, *Intrarea în pădure*, Cernăuți, Iconar, 1936, 32 p. Data semnăturii 1936 Brașov Dec. Cota D 39472.

²⁸ Aurel Marin, *Versuri*, Țara Bârsei, Institutul de Arte Grafice „Unirea”, 1937, 63 p. Data semnăturii Brașov 24 XI 1937.

²⁹ Ion Molea, *Funigei*, s.l., Editura Ramuri, 1935, 113 p. Data semnăturii Buc. 24 XI 1935. Cota D 39539.

³⁰ Titu Onișor, *Problema guvernului legiferator* : câteva din aspectele ei, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1933, 119 p. Data semnăturii 14 / XI 1933. Cota D39534.

Omagiu „*Domnului Ion Chinezu, pentru dârzanăia frumosului său Gând românesc și pentru peana sa.*”³¹, semnează Șt. Baciu, Vintilă Horia și Ovid Caledoniu pe foaia de titlu a unei antologii de poezie românească. Nu în ultimul rând, revista este apreciată ca fiind „...focarul de cultură al Ardealului românesc...” de către Mihail Demetrescu,³² la 1946, la 6 ani deci de la dispariția revistei, ceea ce dovedește impactul pe care publicația l-a avut asupra oamenilor de cultură.

Pentru întreaga sa activitate literară, Ion Chinezu primește omagiul lui Lucian Surlașiu „*emeritului cercetător al literaturii ardelenne izvor nesecat de simțire românească.*”³³ „*Omagiu pentru frumoasa Dsale activitate literară.*” îi adresează și George Todoran,³⁴ în vreme ce Ion Țiugariu ține să-i mulțumească „...*pentru scrisul său cald și pentru talentul în care cred.*”³⁵

Toate aceste mesaje adresate prietenului, omului, cărturarului, animatorului culturii românești, reușesc să completeze portretul unui intelectual care, prin munca și dăruirea sa, a reușit să impună o nouă direcție în evoluția literaturii românești, sau măcar o redresare a acesteia. Că a fost un „șef de școală”, că sub îndrumarea sa a avut loc o mișcare literară, reiese și din mesajul pe care Ionel Neamtzu îl transmite pe paginile romanului său *Atenție mărită*: „*Dlui Ion Chinezu în amintirea timpului vechi când exista o mișcare literară în Ardeal.*”³⁶ Deși retras mult prea repede din „linia întâi”, el a continuat să lucreze izolat, iar roadele învățaturii sale pot fi recunoscute în creația celor pe care i-a îndrăgit și sfătuit.

„*Prin simpatia sa pentru viață și oameni, prin felul lui cald de a fi, prin zâmbetul de încurajare pe care a știut să-l dăruiască tuturor, el a luat parte la suferințele altora. A fost omul care se îmbogățește sufletește fără încetare și care caută*

³¹ *13 Poeți, 13 Poezii de dragoste*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1937, 63 p. Data semnăturii București Dec. 1937. Cota D 39564.

³² M. C. Demetrescu, *Sociologia financiară și finanțele evului mediu* : Extras din Analele Economice și Statistice Nr. 4-6 Aprilie-Iunie 1946, București, Tipografia Federației Naționale Coop. De Librărie Editură și Arte Grafice, 1946, 33 p. Data semnăturii 17 Oct 1946. Cota D 39561.

³³ L. Surlașiu, „*Poemul neamului*” de *Sabin V. Drăgoi* : analiză critică, Timișoara, Cetate, Librăria „P. Petroviciu”, s.a., 27 p. Data semnăturii Cluj 20 – I [1]1940. Cota D 39579.

³⁴ G. Todoran, *Rod peste mâine* : poeme, Mediaș, Lanuri, 1938, 80 p. Data semnăturii 4. Iun. 1938. Cota D 39563.

³⁵ I. Țiugariu, *Trecere prin alba poartă*, București, Editura Librăriei „P. Suru”, 1938, 79 p. Data semnăturii București 23. III [1]1938.

³⁶ Ionel Neamtzu, *Atenție mărită* : roman, București, Editura „Presa”, s.a., 114 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39571.

să se întrecă pe sine spre a putea fi călăuza altora, un virtuos al cunoașterii și al expresiei. Atât cât sânt, o datorez, în parte și lui Ion Chinezu.”³⁷

Ion Chinezu and His Review *Gând Românesc* – Seen Through the Dedications Preserved at Mureș County Library

Abstract

Ion Chinezu is today known as one of the most complex characters of our literature. He was, in the same time, critic, literary historian, translator, a guide for young writers and review fonder.

He was born at Sântana de Mureș in 1894 and being too fragile for physical work, his parents decided to let him learn. He will learn at the University of Budapesta, then at the University of Bucharest and will finish his studies at Cluj-Napoca. He will lay the foundations of the most important literary publication from Transylvania *Gând Românesc* and will co-ordinate its activity during its existence (1933-1940).

His intention was to promote the young writers; that is why he was considered to be a support for them and it is him that they owe their careers.

Chinezu's personal library is today part of Mureș County Library's collections. There are 847 books offered by his widow wife Petronela at the beginning of the 80's. We chose 45 of them because of the special dedications they have.

It is well-known that the relation between Chinezu and his fellow labourers was not only a professional one. There were some famous friendly relationships, emphasized by the dedications we could find.

We could divide them into many types; friendly dedications, such as those offered by E. Popa, N. Crețu, N. Georgescu-Tistu, M.D. Ioanid, I. Lupaș. Many of them are dedicated to Chinezu-the scholar; V. Bârna, G. Bugarin, T. Herseni, G. Drăgan and many others appreciated Ion Chinezu as being a „*distinguished writer*” or „*entertainer of Transylvanian cultural life*”.

³⁷ G. Sbârcea, *Amintirea* ..., p. 2.